

БОРОВИК Л. А.

кандидат педагогічних наук, доцент,
член-кореспондент Міжнародної
кадрової академії,
доцент кафедри теорії та методики
журналістської творчості
(Міжнародний економіко-гуманітарний
університет
імені академіка Степана Дем'янчука)
ORCID ID: 0000-0002-8997-0577

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2024.4.124>

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРИНЦИПІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТІВ

У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, запропоновано авторське визначення принципів адміністративно-правового захисту професійної діяльності журналістів. Акцентовано увагу на тому, що в юридичній літературі відсутній підхід щодо визначення переліку відповідних принципів, а відтак їх запропоновано поділити на три групи: 1) загальноправові; 2) міжгалузевої; та 3) спеціальні (інституційні). Розкрито зміст кожної із окреслених груп, а також наголошено на необхідності законодавчого закріплення відповідних принципів.

Принципи адміністративно-правового захисту професійної діяльності журналістів – загальновизнані та розчинені у нормах чинного законодавства базові, обов'язкові для дотримання відправні начала, керівні положення (ідеї), які виражають сутність, зміст, спрямованість та закономірності діяльності спеціально уповноважених суб'єктів щодо забезпечення безпеки, недоторканності та свободи журналістської діяльності. Вони визначають зміст, форму, межі та способи адміністративно-правового впливу, спрямованого на охорону професійних прав журналістів, і є основою для правотворчості, правозастосування та контролю у цій сфері.

Характерними властивостями цих принципів є наступні: по-перше, носять правову природу та закріплені у нормах чинного законодавства, аби впливають із його положень; по-друге, діють не ізольовано, а у системі, доповнюючи одне одного; по-третє, їх дотримання є обов'язковими для всіх суб'єктів публічної адміністрації та їх посадових осіб, які реалізують заходи адміністративно-правового захисту; по-четверте, мають відносно стабільний та сталий характер; по-п'яте, мають єдину спільну; по-шосте, поширюються на всі форми та рівні адміністративно-правової діяльності, пов'язаної з гарантуванням прав журналістів (нормотворчість, управління, контроль, притягнення до відповідальності тощо); по-шосте, мають не лише декларативне значення, а й виступають практичними орієнтирами при ухваленні адміністративних рішень, розробленні нормативних актів і застосуванні заходів впливу.

Ключові слова: *принципи, принципи права, адміністративно-правовий захист, професійна діяльність, журналісти.*

Borovyk L. A. To the characteristics of the principles of administrative and legal protection of the professional activities of journalists

The article, based on the analysis of the scientific views of scientists, proposes an author's definition of the principles of administrative and legal protection of the professional activities of journalists. It is emphasized that in the legal literature there is no approach to determining the list of relevant principles, and therefore it is proposed to divide them into three groups: 1) general law; 2) inter-branch; and 3) special (institutional). The content of each of the outlined groups is disclosed, and the need for legislative consolidation of the relevant principles is also emphasized.

The principles of administrative and legal protection of journalists' professional activity are universally recognized fundamental guidelines and guiding provisions (ideas) embedded in the norms of current legislation and mandatory for compliance. They reflect the essence, content, orientation, and regularities of the activities of specially authorized entities aimed at ensuring the safety, inviolability, and freedom of journalistic activity. These principles determine the content, form, limits, and methods of administrative and legal influence directed at safeguarding journalists' professional rights and constitute the foundation for law-making, law enforcement, and control in this field.

The characteristic features of these principles are as follows. First, they have a legal nature and are enshrined in the norms of current legislation or derive from its provisions. Second, they do not operate in isolation but function as a system, complementing one another. Third, their observance is mandatory for all public administration bodies and their officials who implement measures of administrative and legal protection. Fourth, they possess a relatively stable and enduring character. Fifth, they are unified by a common purpose. Sixth, they extend to all forms and levels of administrative and legal activity related to guaranteeing journalists' rights (including rule-making, administration, control, and the imposition of liability, etc.). Finally, they have not only declarative significance but also serve as practical guidelines in the adoption of administrative decisions, the development of regulatory acts, and the application of enforcement measures.

Key words: *principles, principles of law, administrative and legal protection, professional activities, journalists.*

Постановка проблеми. В умовах сучасного розвитку суспільства, журналістська діяльність є важливою запорукою забезпечення функціонування українського демократичного суспільства, оскільки вона забезпечує реалізацію права громадян на інформацію, сприяє формуванню громадської думки та виступає інструментом контролю за діяльністю органів влади. Окрім того, в реаліях сьогодення незалежна та правдива журналістика виступає важливим чинником національної безпеки та стабільності держави. Вона протидіє поширенню дезінформації, формує критичне мислення громадян і забезпечує прозорість у суспільно-політичних процесах. З огляду на зазначене вище, важливим завданням українського законодавця є побудова дієвого та ефективного адміністративно-правового захисту професійної діяльності журналістів. При цьому в основі відповідного захисту лежить система відправних начал, вихідних ідей, тобто принципів, дослідження яких має важливе теоретичне та практичне значення.

Стан дослідження. В науковій літературі проблемі захисту журналістської діяльності неодноразово приділялась увага різними науковцями. Зокрема, їй приділяли увагу: О.С. Демчука, О.О. Довгань, Н.М. Камінська, О.М. Макєєва, М.М. Олашин, О.В. Острогляд та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі фактично неопрацьованим є питання принципів адміністративно-правового захисту професійної діяльності журналістів.

Саме тому метою статті є: встановити коло та надати характеристику принципам адміністративно-правового захисту професійної діяльності журналістів.

Виклад основного матеріалу. Починаючи наукове дослідження відзначимо, що слово «принцип» в європейських країнах почало вживатися ще з часів середньовіччя, беручи своє коріння від давньофранцузького слова «*principe*» та латинського «*principium*», які, у свою чергу, походять від латинського «*princeps*», що означає лідер, імператор [1, с. 11]. В.Я. Малиновський акцентує увагу на тому, що принципи - це специфічне поняття, змістом якого є не стільки сама закономірність, відносини, взаємозв'язок, скільки наше знання про них. Він є результатом наукового пізнання, при цьому слід враховувати, що не всі закономірності, відносини і взаємозв'язки державного управління сьогодні досліджені та сформульовані у вигляді принципів [2]. М. Д. Бойко вважає, що принципи – це керівні ідеї, які мають важливе значення для ефективного функціонування всієї системи норм цієї галузі права. За допомогою принципів не тільки формулюється сучасний державний підхід до правового регулювання сфери соціального забезпечення, а й визначається суть майбутніх правових норм. Принципи – це ідеї, виражені у формі правової норми. Це означає, що принципи є правовими приписами, причому приписами обов'язковими [3, с. 54]. До основних характеристик поняття «принцип» А.А. Пухтецька відносить: 1) принцип як основоположна правда (істина), закон, доктрина або припущення, що об'єднує принцип як загальне правило або стандарт, та принцип як сукупність моральних та етичних стандартів; 2) принцип як визначена наперед політика або спосіб дії; 3) принцип як основа або необхідна якісна складова або елемент, що визначає внутрішню природу або окремі характеристики поведінки; 4) принцип як правило або закон, що стосується функціонування природних феноменів або механічних процесів [1, с. 11].

Варто навести наукову позицію Р.І. Богданова, який у своєму науковому дослідженні акцентує увагу на тому, що поняття принципів є досить універсальним та використовується у багатьох сферах суспільного життя. Зокрема: 1) у філософії принцип визначається як основоположне, фундаментальне твердження або правило, яке лежить в основі системи знань або теорії. Це базове поняття, яке визначає сутність явищ і процесів, а також регулює їх взаємозв'язок. Принципи слугують орієнтиром для розуміння і пояснення реальності, формуючи основу філософських міркувань та досліджень; 2) у соціології принципи розглядаються як основні керівні ідеї або нормативні положення, що визначають структуру, функціонування та розвиток соціальних систем і процесів. Вони є основними цінностями та нормами, які регулюють поведінку індивідів і груп у суспільстві, забезпечуючи стабільність і впорядкованість соціального життя; 3) у теорії управління принципи є основоположними правилами та керівними положеннями, що визначають ефективні способи організації, керівництва і контролю в організаціях. Вони слугують орієнтирами для прийняття управлінських рішень і забезпечення досягнення організаційних цілей. Принципи управління формують основу методології та практики управлінської діяльності; 4) в економіці принципи розглядаються як базові закони або положення, що визначають функціонування економічних систем і ринків. Вони встановлюють основи для аналізу економічної поведінки суб'єктів, прийняття рішень та регулювання економічних процесів. Принципи економіки, такі як принцип попиту і пропозиції, принцип ефективності та інші слугують орієнтирами для економічної політики та практики [4, с.30-31].

Таким чином, у найбільш загальному розумінні принципи представляють собою певну ідею, керівне положення, правило, як характеризує сутність, зміст певного явища, а також пріоритетні напрями його подальшого розвитку. Принципи є непохитними, їх дотримання є обов'язковим. Досить змістовного опрацювання поняття принципів віднайшло у юридичній літературі.

Так, до прикладу, А.М. Колодій вказує, що принципи права – це такі відправні ідеї існування права, які виражають найважливіші закономірності і підвалини держави і права, є однопорядковими із сутністю права і становлять його головні риси, відрізняються універсальністю, вищою імперативністю і загальною значимістю, відповідають об'єктивній

необхідності побудови і зміцнення певного суспільного ряду; спрямовують і надають синхронності усьому механізму правового регулювання суспільних відносин, досконаліше інших розкривають місце права у суспільному житті і його розвитку; є критерієм законності й правомірності дій громадян і посадових осіб, адміністративного апарату і органів юстиції [5, с.26-27]. А.Г. Борисов, розкриваючи зміст принципів права крізь призму притаманних їм ознак зауважував, що вони досить близько за змістом та співвідносяться із нормами права. Так, зазначив автор, у принципах права знаходять більш посиленний прояв ті ознаки, що притаманні нормам права (загальний характер, стабільність, категоричність), закріплення принципів чи їх «розчинення» в правових нормах, тобто постійна присутність принципів в праві, можливість прямої заміни правових норм принципами, тобто їх дія замість норм права (при застосуванні аналогії права), система принципів має бути включена поряд з системою норм права до загального поняття права [6, с.63].

Є.В. Погорелов зазначає, що принципи права – це основоположні, керівні засади, які визначають сутність права та спрямовують процес правового регулювання у державі. Науковець підкреслює, що принципи не лише забезпечують внутрішню узгодженість і єдність юридичних норм, а й виконують низку важливих функцій у правовій системі. Окрім того, згаданий вище автор звертає увагу на дві ключові обставини: по-перше, принципи права відрізняються від правових норм вищим рівнем імперативності, більш глибоким нормативним відображенням закономірностей суспільного життя та більшою стабільністю; по-друге, вони можуть впливати на суспільні відносини як опосередковано – через систему правових норм, так і безпосередньо. Це проявляється, зокрема, у ситуаціях правових прогалин, коли саме принципи виступають головним, а подекуди й єдиним засобом правового регулювання. Саме вони дозволяють ухвалювати обґрунтовані, справедливі та законні рішення. Є.В. Погорелов також наголошує на великому значенні принципів у правовому регулюванні, що зумовлює потребу в їх чіткому та системному викладенні, щоб запобігти довільному тлумаченню. Важливо також визначити їх кількість і класифікацію, особливо в тих випадках, коли принципи «логічно» виводяться із змісту правових норм. Тому доцільно, щоб основні принципи були не лише відображені у законодавстві, а й закріплені в ньому як єдина, узгоджена система. Адже право потребує точних і зрозумілих формулювань, коли визначаються межі понять і коли авторитетним визнається саме визначення, закріплене законодавцем. Відтак, узагальнює вчений, на сучасному етапі принципи права мають формулюватися на основі засад правової держави, з урахуванням здобутків сучасної юридичної науки, яка розглядає право як міру соціальної свободи. Сутність права полягає у свободі людини, але цій свободі, яка має бути чітко визначеною та гарантованою державою [7, с.65-66].

Зауважимо, що в науковій літературі фактично відсутній підхід щодо визначення переліку принципів адміністративно-правового захисту професійної діяльності журналістів. А відтак, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених та правозастосовну практику вважаємо, що такі принципи найбільш доцільно поділити на три великі групи: 1) загальноправові, тобто такі що властиві для забезпечення функціонування всіх сфер суспільного життя в Україні; 2) міжгалузеві, тобто такі, які характерні для декількох галузей права; 3) спеціальні (інституцій), - характерні безпосередньо для адміністративно-правового захисту професійної діяльності журналістів.

Так, до першої групи принципів, перш за все, найбільш доцільно віднести засади верховенства права та законності. Так, верховенство права – це ідея виключно природного права, доктрини природного права, тобто – ідея, яка виникла на визнанні одного факту: людина як істота природи з'являється на світ з певними правами і свободами, яких їй ніхто не дає і ніхто не має права від неї відібрати. І ці права та свободи називаються основоположними, які є невідчужуваними [8, с. 85–86]. В свою чергу законність, пише В.Д. Ткаченко, можна розглядати в аспекті необхідності (вимоги, обов'язки) виконувати норми права. Це свідчить про її органічний, нерозривний зв'язок з правом як системою норм і принципів. Суспільство, а також держава, яка визнає і захищає правові норми, вимагають неухильного і суворого їх дотримання та виконання усіма суб'єктами суспільних відносин. Такі вимоги норми права

(закону) склалися ще тисячоліття тому і лише сьогодні дістали в юридичній науці назву законність як прояв загальної обов'язковості права [9, с.385]. Відтак, верховенство права та законність є фундаментальними принципами адміністративно-правового захисту професійної діяльності журналістів, оскільки вони забезпечують узгодженість дій державної влади з основоположними правами людини, гарантованими Конституцією та міжнародними актами. Так, верховенство права означає, що держава і її органи діють не довільно, а в межах правових норм, визнаючи пріоритет прав і свобод особи над будь-якими інтересами влади. Своєї черги законність передбачає, що як журналісти, так і органи публічної влади мають діяти виключно на підставі, у межах повноважень і в спосіб, передбачені законом. Це створює чіткі правові рамки для реалізації свободи слова і запобігає зловживанням з обох сторін.

Окрім вказаних принципів доцільно вказати засаду рівності. У найбільш загальному розумінні даний принцип є сукупністю ідей, положень, основних засад, які зумовлені закономірностями суспільного розвитку, рівнем правової культури, моральними цінностями суспільства, загальносуспільними потребами та інтересами [10, с.45]. Тож, рівність як принцип адміністративно-правового захисту журналістів є не лише етичним, але й юридичним орієнтиром, що гарантує відсутність упередженості, вибіркової та свавілля з боку державних органів. Вона створює підґрунтя для реального забезпечення свободи слова, оскільки тільки в умовах рівності всі журналісти можуть виконувати свої професійні функції на засадах справедливості, не побоюючись упередженого ставлення чи необґрунтованого обмеження своїх прав.

Також доцільно вказати принцип гуманізму, який дуже важливий взаємовідносинах між державою і людиною, дослідники наголошують що даний принцип – це «дух» законів і всієї системи адміністративного законодавства, яким мають бути пройняті норми адміністративного права, що закріплюють відносини між суспільством, державою і людиною. Він виявляється передусім у вимозі шанобливого ставлення представників держави до людської гідності. Цей світоглядний принцип можна вважати своєрідним «мотором» всієї складної системи взаємозв'язків держави й особи, який «рухає» суспільство до досягнення найвищого рівня розвитку [11, с.84]. В рамках представленої у роботі проблематики принцип гуманізму означає, що будь-які адміністративні заходи щодо журналістів мають здійснюватися з повагою до їхніх особистих і професійних прав, без приниження людської гідності, тиску чи необґрунтованих обмежень свободи слова. Гуманізм передбачає, що держава повинна не лише утримуватися від дій, які шкодять журналістам, але й активно створювати умови для їхньої безпеки, моральної підтримки та професійного розвитку.

Далі в рамках піднятої у роботі проблематики доцільно вказати міжгалузеві принципи, які, зокрема, спільні для кількох галузей права - адміністративного, трудового, інформаційного, соціального тощо), до яких, як вбачається, доцільно віднести наступні: 1) принцип соціальної справедливості, відповідно до якого держава має діяти так, щоб жоден журналіст не зазнавав необґрунтованих обмежень чи переваг, а відновлення порушених прав здійснювалося на засадах справедливості, пропорційності та добросовісності; 2) принцип соціального забезпечення, що передбачає гарантування журналістам належний рівень соціального захисту, зокрема у питаннях безпеки праці, охорони здоров'я, страхування від професійних ризиків і доступу до соціальних пільг; 3) принцип недопустимості дискримінації, який означає, що жоден журналіст не може бути обмежений у своїх правах через політичні погляди, релігійні переконання, національність, стать, мову чи належність до певного медіа; 4) принцип забезпечення доступу до інформації, який відображає право журналістів вільно отримувати, збирати, зберігати, поширювати та аналізувати суспільно значущу інформацію; 5) принцип відповідальності держави перед особою полягає у тому, що держава несе юридичну відповідальність за порушення прав журналістів, допущені її органами або посадовими особами.

І останню групу складають спеціальні (інституцій) принципи адміністративно-правового захисту журналістів, які відображають особливості правового статусу журналіста та механізмів його захисту. До останніх, як вбачається, доцільно віднести:

- принцип національного та міжнародного гарантування безпеки журналістів в процесі виконання його обов'язків, в тому числі й за кордоном;
- принцип незалежності від невтручання держави (в особі її органів та їх посадових осіб) в професійну діяльність журналіста;
- принцип забезпечення захисту джерел інформації, на основі якої журналістами було розголошено інформацію;
- принцип пріоритетності та оперативності адміністративного реагування на правопорушення проти журналістів;
- принцип публічності процедур захисту прав, свобод та інтересів журналістів.

Таким чином, саме вказані принципи, як вбачається, найбільш змістовно та повно характеризують сутність, зміст, призначення та специфіку адміністративно-правового захисту професійної діяльності журналістів. Суттєвим недоліком є той факт, що не всі із окреслених засад віднайшли належного нормативно-правового закріплення, що має негативне значення з теоретичної та практичної точки зору, ускладнюючи правозастосовну практику у цій сфері суспільного життя.

Список використаних джерел:

1. Пухтецька А. А. Європейські принципи адміністративного права та їх запровадження в законодавстві України : дис ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Алла Альбертівна Пухтецька. Київ : Б.в., 2009 . 214 с.
2. Малиновський В.Я. Державне управління: Навчальний посібник. -Луцьк: Ред.-вид. відд. «Вежа» Вол. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2000. -558 с.
3. Бойко М. Д. Право соціального забезпечення України : навч. посіб. Київ : Олан, 2004. 312 с.
4. Богданов Р. І. Адміністративно-правовий статус територіальних управлінь Державного бюро розслідувань : монографія. Харків: Вид-во, 2024. 352 с.
5. Колодій А.М. Принципи права України: Монографія. К.: Юрінком Інтер, 1998. 208 с.
6. Борисов Г. А. Загальні принципи соціалістичного ладу і радянське право : дис. канд. юрид. наук : 12.00.01. Харків, 1977. 195 с.
7. Погорелов Є.В. Кодифікаційна діяльність в правовій системі України (загально-теоретичний аспект): дис... канд. юрид. наук : Харків: Університет внутрішніх справ. 2000. 166 с.
8. Головатий С. П. Верховенство права: юридичний принцип, який в Україні офіційно визнано та який має діяти. *Українське право* : матеріали міжнар. конф. [„Верховенство права: питання теорії та практики”. 2006. № 1. С. 13–14
9. Загальна теорія держави і права /За ред. М.В. Цвіка, В.Д. Ткаченка, О.В. Петришина. Х.: Право, 2002. 432с.
10. Тарахонич Т.І. Принцип рівності в системі загальних принципів права. *Часопис Київського ун-ту права*. 2013. № 4. С. 43–46.
11. Адміністративне право України. Академічний курс: Підруч.: У двох томах: Том 1. Загальна частина / Ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). К.: Видавництво «Юридична думка», 2004. 584 с.

